Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 45, Nisan 2020, s. 355-364

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.42008>

Kaan DOĞANOĞLU

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı,
Yüksek Lisans Öğrencisi, kaandoganoglu@gmail.com

SİYASİ VE ASKERİ YÖNLERİYLE 1967 ARAP-İSRAİL SAVAŞI

Özet

1967 Arap-İsrail Savaşı tarihte ‘‘Altı Gün Savaşı’’ olarak da bilinmektedir. İsrail Hava Kuvvetleri kısa sürede kesin bir neticeye varmak amacıyla savaşın başlangıcında Arap ülkelerinin havaalanlarını etkisiz hale getirmiştir. İsrail, savaştan sonra ise Golan Tepeleri, Gazze Şeridi ve Sina Yarımadası gibi stratejik yerleri ele geçirmiştir. BM’nin ve Arap ülkelerinin tüm çabalarına rağmen işgal ettiği topraklardan geri çekilmeyi reddetmiştir. Bu çalışmada İsrail ve Arap ülkelerinin savaş öncesi dönemde yapmış oldukları hazırlıklara, ülkelerin karşılıklı askeri güç dengeleri ile BM kararlarına ve savaş boyunca Türkiye’nin tutumu gibi konulara siyasi ve askeri yönlerden değinilecektir.

Anahtar kelimeler: İsrail, Mısır, BM, Orta Doğu, Golan Tepeleri.

THE 1967 ARABIC AND ISRAEL WAR IN RESPECT OF MILITARY AND POLITIC ASPECT

Abstract

The 1967 Arabic and Israel War is known as the ‘‘Six-day War’’ in history. The Israel Air Force destroyed the Arabic airports in order to reach to an absolute success in a short period. After the war, the Israel forces captured the strategic places, Golan Heights, Gaza Strip and the Sina Peninsula. Israel refused to step back from the places it captured in spite of the efforts of the United Nations and Arabic States. In this study, the preparations of Israel and the Arabic States before the war, the military force balances of the countries and the manner of Turkey during the war will be mentioned in respect of military and politic aspect.

Key Words: Israel, Egypt, the United Nations, the Middle East, Golan Heights.

GİRİŞ

1917 yılında İngiliz orduları Filistin'i işgal etmişler ve aynı yıl İngiltere Balfour Deklarasyonu'nu yayımlayarak Yahudilere en büyük desteği vermiştir. Savaş sonrasında ise Filistin'de İngiltere mandası dönemi başlamıştır (Ediz, 2015, 143). 1922'de ise Milletler Cemiyeti, Filistin'in İngiltere mandası altında olduğunu kabul etmiştir. İngiltere'nin Filistin'deki Yahudileri desteklemesi, Araplarla Yahudiler arasında çatışmaların yaşanmasına yol açmıştır (Engin, 2010, 147-148). 1929 ve 1936 yıllarında yaşanan çatışmalardan sonra Filistin'deki İngiliz Manda Yönetimi kontrolünü kaybetmeye başlamış ve İngiltere bölgeden çekilme düşüncesi içine girmiştir. İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı yıllarında savaştan galip çıkmasıyla İsrail'in kurulması kolaylaşmıştır (Kasalak, 2016, 65-78). İngiltere, BM Genel Kurulu'nun 29 Kasım 1947'de aldığı karar ile aynı yılın aralık ayında Filistin'deki güçlerini geri çekmeye başlamıştır. 14 Mayıs 1948'de ise Filistin'deki İngiliz mandası sona ermiştir. Aynı gün David Ben Gurion başkanlığındaki Musevi Ulusal Konseyi manda yönetimi sona ermeden İsrail'in kurulduğunu bir bildiriyle ilan etmiştir. ABD ve SSCB'nin tanıdığı İsrail'i Arap devletleri tanımamışlar ve İsrail'e savaş ilan etmişlerdir. Mısır, Suriye, Irak, Lübnan ve Ürdün'ün, BM'nin taksim planında Araplar için ayrılan bölgeye girmesi üzerine 1948 yılında Arap-İsrail Savaşı başlamıştır (Kızıloğlu, 2012, 59-60). BM'nin arabuluculuk etmesiyle savaş güç bir şekilde durdurulabilmiştir. İsrail ile Arap ülkeleri arasında çeşitli tarihlerde ateşkes anlaşmaları imzalanmıştır. Savaş sonucunda oluşan mütareke hatları İsrail'in sınırını oluşturmuştur (Uçarol, 1995, 693). 1956 Süveyş Savaşı'nın İsrail ile doğrudan bir ilgisi olmamıştır. Mısır'da 1954 yılında Cemal Abdül Nasır'ın iktidarı ele geçirmesi ve 26 Temmuz 1956'da Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi bölgedeki çıkarları zedelenen İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a karşı birleşerek ortak bir harekât başlatmasına sebebiyet vermiştir. Gelişmeler üzerine İsrail, 29 Ekim 1956'dan itibaren beş günlük bir sürede Sina Yarımadası'nın büyük bir kısmını ele geçirmiştir. Savaş, 7 Kasım 1956'da BM ve ABD'nin baskısıyla son bulmuştur. İsrail, işgal ettiği yerlerden 6 Mart 1957'de geri çekilmiştir. İsrail'in bu bölgelerden çekilmesi üzerine bu yerlere BM Barış Gücü askerleri girmiştir (Olgun, 2012, 2231-2232). 1956 Süveyş Savaşı ile birlikte İsrail, Orta Doğu'nun bir askeri gücü haline gelmiş ve bu savaşın sonuçları 1967 Arap-İsrail savaşına zemin hazırlamıştır (Armaoğlu, 1994, 115).

1. Savaş Öncesi Gelişmeler

1967 Mayıs'ında Orta Doğu'da Arap ülkeleri lehine bir güç dengesi vardı. İsrail'in 1967 yılının uluslararası koşullarında İngiltere ve Fransa'nın silahlı desteğini alması mümkün değildi. Bu dönemde İsrail'e destek verebilecek tek güç olan Amerika, Vietnam meselesiyle uğraşmaktaydı. Bu durum SSCB ve Arap ülkelerinin durumunu kuvvetlendiren bir gelişmeydi. SSCB tarafından Arap ülkelere silah desteği sağlanmıştı. Bu da Arapların kendilerine daha çok güvenmelerine yol açan bir durumdu (Kürkçüoğlu, 1972, 141-143). Suriye ile ilgili gelişmeler 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın başlamasında etkili olmuştur. İsrail ile Suriye arasındaki ilişkiler gergin bir durumdaydı. İsrail Genelkurmay Başkanı Rabin, 24 Mart 1967 tarihinde Suriye'den yapılan saldırılar devam ederse Suriye'ye karşı bir hareketin başlayabileceğini söylemiştir. 14 Mayıs 1967 tarihinde İsrail Başbakanı Eşkol'de tekrarlayıcı ifadeler kullanmıştır. Birleşik Arap Cumhuriyeti Devlet Başkanı Nasır, 9 Haziran 1967'de İsrail'in Suriye'ye istila etme düşüncesi içinde olduğunu ve bu duruma boyun eğilmeyeceğini ifade etmiştir.

BBC'ye göre, İsrail ile Suriye arasında gerginlik yaşanmasında İsrail ile Suriye arasındaki toprak anlaşmazlığı etkili olmuştur. Ürdün Nehri'nin yatağını değiştiren Suriye, böylece İsrail'in su şebekesiyle bağlantısını da kesmiş oluyordu. Bu durum çatışmaların yaşanmasına yol açmıştır (Bowen, 2019).

14 Mayıs'ta Mısır, Sina'ya askeri birlikler göndermiştir. 16 Mayıs'ta Suriye ve Mısır'da olağanüstü hal ilan edilmiştir. 18 Mayıs'ta Mısır'ın isteği üzerine BM Genel Sekreteri tarafından İsrail-Mısır sınırında bulunan BM kuvvetlerine geri çekilme emri verildi. 19 Mayıs'ta BM'ye bağlı Barış Gücü Kuvvetleri tamamen geri çekildi. Böylece BM Barış Gücü askerlerinin çekildiği yerler Mısır güçleri tarafından kontrol edilmeye başlanmıştır. 21 Mayıs'ta Kahire'den gelen haberlere göre; Mısır zırhlı birlikleri, İsrail'e doğru ilerlemekteydi. İsrail Başbakanı Eshkol, yaptığı açıklamada Mısır'ın askeri kuvvetlerinin sayısını 35 binden 80 bine çıkardığını ve buna karşılık İsrail'in de aynı önlemlere başvuracağını ifade etmiştir (Armaoğlu, 1994, 241-242).

Nasır, İsrail'in Kızıldeniz'e ulaşmasını sağlayan Tiran Boğazı'nın kapatıldığını açıklamıştır. Bu duruma İsrail ve Batı dünyası tepki göstermiştir. İsrail Başbakanı Eshkol, 23 Mayıs'taki konuşmasında gelişmeyi "İsrail'e karşı bir saldırı hareketi" olarak ifade etmiştir. İsrail diplomasi yoluyla bu krizi önlemeye çalışmış ve bu konuda Dışişleri Bakanı Abba Eban'ı görevlendirmiştir. Sovyetler Birliği, 23 Mayıs'taki açıklamasında Arap ülkelerine desteğini açıklamıştır (Armaoğlu, 1994, 243-244). 26 Mayıs'ta Nasır, İsrail'e karşı savaşı kazanacaklarını söylemiş ve "bu sefer, 1956'daki gibi olmayacak, çünkü o zaman İsrail'le değil, İngiltere ve Fransa ile savaştık" ifadelerini kullanmıştır (Kürkçüoğlu, 1972, 144). 30 Mayıs'ta Birleşik Arap Cumhuriyeti ile Ürdün savunma anlaşması imzalamışlardır. 30 Mayıs-7 Haziran tarihleri arasında Sovyetler Birliği'ne ait 10 adet savaş gemisinin Akdeniz'e yol alacağı bildirilirken buna karşılık ABD savaş gemileri de Girit'te toplanmıştır. Birleşik Arap Cumhuriyeti ile Ürdün arasında imzalanan savunma anlaşmasına 4 Haziran'da Irak da katılmıştır (Kürkçüoğlu, 1972, 144).

Nasır'a göre, 4 Haziran ya da 5 Haziran'da İsrail saldırıya geçecekti. Irak'ta bulunan zırhlı bir tümen Ürdün Vadisine ve İsrail'e doğru ilerliyordu. Ona göre, bu ilerleme İsrail'i oyalayacaktı (Bowen, 2019).

2. Savaşın Taraflar Arasında Askeri Güç Dengesi ve Hazırlanan Planlar

Savaş öncesinde Arap orduları sayısal olarak üstün bir durumdaydı. İsrail 80 bin kişilik kara gücüne sahipken Mısır orduları 150 bin, Ürdün 48 bin, Suriye 64 bin kişilik askeri güçten oluşmaktaydı. Arap ülkeleri toplamda 262 bin kişilik kuvvete sahipti. Sadece kara kuvvetlerinde değil, deniz kuvvetleri ve hava kuvvetlerinde de Arap orduları mutlak bir surette üstündü (Demirel, 1968, 9).

İsrail'in savaş stratejisi, hızlı hareket edip düşmanın direnç oluşturmaya fırsat vermeden ve diğer devletlerin savaşa müdahil olmalarına meydan bırakmadan önemli yerleri ele geçirmek, böylece savaşı birkaç gün içinde bitirmek esası üzerine oluşturuldu. Bu bağlamda İsrail milleti ve ordusunun taarruz gücünün artırılması için çaba gösterildi. Tüm okullara askeri içerikli ve uygulamalı eğitim programları konuldu. Orduya ikmalî kolay, ateş gücü yüksek silahlar verildi. Ordunun en küçük birimlerine kadar saldırı planları belirlendi. Planların savaşta karşılık bulup bulamayacağına yönelik tatbikatlar yapıldı. Savaşın önce düşmanın planları,

stratejik mevzileri ile ilgili istihbaratlar toplanmıştı. Yapılan hazırlıklar sonucunda 80 bin askerden oluşan ordu gücü 1 gün içerisinde 260 bin kişiye yükseltildi (Demirel, 1968, 11-12).

Mısır'ın Sina Yarımadası'ndaki ordu mevcudiyeti 100 bin kişiden oluşmaktaydı. Ek olarak 900 tank ve topçu desteği ile ordunun gücü artırılmıştı. Sovyetler Birliği, Mısır'a tank desteği de sağlamıştı. Bu tanklar o dönemin en modern tankları arasında yer almaktaydı. *T-34*, *T-54*, *T-55* ve *STALİN-3*'ten oluşmaktaydı. Özellikle içlerinde *T-55* tankı orta tanklar içinde zamanın en iyi tankıydı. *APC*, *BTR-50* amfibi ve *BTR-152* tankları da Mısır zırhlı kuvvetleri içinde yer alıyordu. 20. Filistin Tümeni ise Amerikan yapımı *SHERMAN* tanklarıyla donatılmış ise de bu tanklar çağının gerisindeydi (Erdoğan, 1968, 16-17). Mısır'ın toplamda 1300 civarında tankı bulunmaktaydı. Mısır Hava Kuvvetleri, 360 civarı uçağa sahipti. Bunlardan 100 tanesi avcı uçağıydı. Sesten hızlı giden bu uçakların 55'i *Sukhoi-7*, 163'ü *MİG-21* ve 40'ı ise *MİG-19*'du. Ürdün'ün askeri kuvvetleri 11 tugaydan oluşmaktaydı. Bu tugaylardan 2'si zırhlı tugaydı ve 50-55 bin kadardı. İhtiyat birliklerinin mevcudiyeti ise 20-25 bin kadardı. Ürdün, 200 civarında tanka sahipti. Bunlardan 70-80 kadarı *Centurion*, diğerleri ise *M-48 Patton* tanklarıydı. Ürdün Hava Kuvvetleri'ni, 20 adet İngiliz *Hawker-Hunter* uçağı oluşturmaktaydı. Suriye Silahlı Kuvvetleri'nin yaklaşık 70 bin kadarını muvazzaf, 40-45 binini ise ihtiyat kuvvetlerinden ibaretti. Suriye zırhlı kuvvetleri, 400 tanka sahipti. Bunlar *T-34* ve *T-54* model Sovyet tanklarıydı. 200 civarında da personel taşıyıcı hizmet görüyordu. Suriye Hava Kuvvetleri 130 uçaktan oluşuyordu. Bunlardan 26'sı *MİG-21F* ve 48'i ise *MİG-17* avcı uçağıydı (Armaoğlu, 1994, 248).

27 Mayıs 1967 tarihinde Mısır ordusu teyakkuza geçmiş, İsrail'in istilasına karşı girişilecek harekâtın planlarını yapmıştır. Bu bağlamda İsrail'in hava kuvvetlerini etkisiz kılmak hedeflenmiştir. Suriye ordusu, 1948 Arap-İsrail Savaşındakine benzer bir plan yapmış Hayfa'yı ele geçirmek için iki koldan saldırıya geçilmesini amaçlamıştır. Ürdün ordusu tarafından Kudüs'ün tamamının ele geçirilmesi planlanmıştır. Kudüs'ün İsrail ile olan bağlantısı da kesilmek istenmiştir. Ürdün topçusuna yakın bir alanda bulunan İsrail Havalimanı'na saldırı düzenlemek de hedefler arasında yer almıştır. Arap Kuvvetleri içerisinde yer alan Irak ordusu ise, savaş devam ederken Ürdün'e gönderilmiştir (Erdoğan, 1968, 15-16).

3. Savaşın Başlaması

İsrail, 5 Haziran 1967'de sabah saat 7.30'da Suriye, Mısır, Ürdün havaalanlarına saldırıda bulunmuştur. İsrail uçakları bu saldırılarla yetinmemiş ve Irak'taki Habbaniye Havaalanını da hedef alanı içine dâhil etmiştir. İsrail bombardımanları sonucunda bu ülkelerin havaalanları yerle bir olmuştur. Araplara ait uçakların gün içerisindeki kaybı 400'ün üzerinde olmuştur (Armaoğlu, 2012, 847). Arap ülkelerinin istihbarat servisleri savaşın hemen başında büyük bir darbe yemiştir. Bu durum Arapların, İsrail'e karşı almaları gereken önlemleri geciktirmiş ve bunun sonucunda İsrail birlikleri her cephede art arda başarılar elde etmiştir (Demirel, 1968, 12).

Arapların iddiasına göre; 160 İsrail uçağı düşürülmüştü. Ancak bu iddianın gerçeklerden uzak olduğu anlaşılmıştı. İsrail havadaki üstünlüğü ele geçirmişti. İsrail'in başarıları karada da devam etmiştir. İsrail güçleri, 7 Haziran'da Süveyş Kanalı'nın sağ kıyısında bulunan Kantara, Port Tevfik, İsmailiye'ye kadar ilerlemişlerdir. Bu gelişmeler üzerine Mısır 8 Haziran'da İsrail ile mütareke yaparak İsrail güçlerinin Süveyş Kanalı'nın diğer tarafına geçmesini bertaraf etmişlerdir. İsrail'in savaşın hemen başında yaptığı şiddetli taarruzlar sonucunda, 12 saat içerisinde Ürdün'e bağlı askeri birliklerin 1/3'ü etkisiz hale getirildi

(Demirel, 1968, 12). Ürdün ile yapılan Nablus Savaşı'nı İsrail'in kazanması sonucunda bütün Batı Şeria, İsrail güçlerinin işgaline uğramıştır. 8 Haziran tarihinde Suriye'deki Golan Tepeleri'nde şiddetli savaşlar meydana gelmiş ve İsrail, Golan Tepeleri'ni ele geçirmiştir (Armaoğlu, 2012, 847-848). Aynı gün Suriye Cephesi'nde topçu ateşi devam etmiştir. Bu arada Mısır'ın ateşkes isteğinde bulunması Suriye için beklenmedik bir gelişme olmuştur. Şam radyosu, Suriye'nin savaşa devam edeceğini ve İsrail ortadan kaldırılınca kadar mücadelenin sürdürüleceğini yaptığı yayımla bildirmiştir. Aynı gün İsrail uçakları tarafından Suriye mevzileri bombardıman altına alınmıştır. Böylece İsrail, Suriye'den gelebilecek olası bir hareket teşebbüsünü önlemiş oluyordu. Suriye birlikleri savaş yapmadığı için taze bir güç durumundaydı. İsrail birlikleri süratli bir şekilde Suriye Cephesi'ne taarruz etmek ve kısa sürede Suriye'yi mağlup etmek istiyorlardı. İsrail'i korkuya iten sebep ise Sovyetler Birliği'nin savaşın uzaması durumunda Suriye'ye yardım edeceği düşüncesi idi. İsrail güçleri, 9 Haziran günü sabah saat 7'de Suriye Cephesi'nin kuzeyinde saldırı başlattı. Za'ura ile Tel Fakher bölgeleri savaşın en şiddetli yaşandığı yerler oldu. Bu yerlerden Za'ura, üç saat süren savaşın ardından; Tel Fakher ise, yedi saatlik bir savaşın ardından düştü. 10 Haziran'da Kuneitra'nın düşmesi İsrail'in bütün Golan Tepeleri'ne hâkim olmasını sağlamıştır. Aynı gün SSCB, İsrail ile diplomatik ilişkilerini sona erdirmiştir. Saat 16.30'da İsrail ile Suriye arasında yürürlüğe giren ateşkes ile birlikte 1967 Arap-İsrail Savaşı sona ermiştir (Armaoğlu, 1994, 255-256).

Savaşın Sona Ermesi ve Değerlendirmeler

1967 Arap-İsrail Savaşı, CIA raporlarının öngöründe bulundukları 8-9 günlük bir süreden bile daha erken neticelenmişti. 5-10 Haziran 1967 tarihleri arasında gerçekleşen ve İsrail'in galibiyetiyle sonuçlanan savaş, tarihte "Altı Gün Savaşı" olarak da bilinmektedir (Ör, 2018, 170).

İsrail'in zaferiyle sonuçlanan savaş ülke basınında Adolf Hitler Dönemi Almanya'sının yenilmesiyle özdeşleştirilmişti. Konuyla ilgili Londra'da açıklamalarda bulunan İsrail Dışişleri Bakanı Eban, Suriye ile ateşkesin sağlandığını ifade etmiştir (Ör, 2018, 171).

1967 Arap-İsrail Savaşı sonunda İsrail, Batı Şeria, Golan Tepeleri, Gazze Şeridi ve Sina Yarımadası'nı topraklarına katmıştır. Kudüs, İsrail'in başkenti olmuştur. Bu topraklarda yaşayan çok sayıda Arap, İsrail'in kontrolü altına girmiştir. İsrail bu toprakları egemenliği altına almadı. İzlemiş olduğu kasıtlı siyasetler sonucunda ilerleyen süreçte Filistin'in yeniden bölgede hâkimiyet kurmasını engellemek için güçlük çıkarmıştır (Brenner, 2011, 305).

İsrail, Filistin'in 1947 yılında taksim edilmesiyle ilgili Birleşmiş Milletler'in kendisine vermiş olduğu toprakları yaklaşık dört kat arttırmış oluyordu. Savaş Gazze, Lübnan, Suriye, Ürdün'de sayıları 1.700.000 kadar olan Filistinli'yi mülteci durumuna düşürmüştür. Filistin Kurtuluş Örgütü savaştan sonra Filistin temsilciliği görevini Arap devletlerinden devralmıştır. 1967 Arap-İsrail Savaşı, Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır'ın Orta Doğu'nun lideri olma düşlerini sona erdirmiştir (Ünal, Gökdemir, 2012, 67).

1967 Arap-İsrail Savaşı'nın Araplar üzerindeki etkilerini değerlendiren S.D. Goitein'e göre;

"...Bozgunun en somut göstergesi kafa karışıklığı, utanç ve depresyondur. Bu durum uzun vadede Arapların hem kendileri hem de düşmanları hakkında daha gerçekçi ve eleştirel bir değerlendirme yapmalarına neden oldu..." (Goitein, 2004, 274).

1956 Süveyş krizinden alınan tecrübeler, İsrail'e 1967 savaşını kazandırmada önemli bir etken olmuştur. İsrail ordusu 1956'da Sina'da az sayıda zırhlı araç desteğine sahipti. 1967 yılına gelindiğinde ise zırhlı araçların ordu içerisindeki mevcudiyetleri artırılmış, modern silahlarla ordu güçlendirilmiştir. Yine de çağın gerisinde kalan tank birlikleri bile Mısır cephesinde önemli başarılar elde etmiştir. Geçmiş yıllarda yapılan savaşlarda zırhlı araçlar, hem savunma hem de saldırı amaçlı kullanılmıştır. İsrail ordusu ise, zırhlı araçlarının tamamından sıklet merkezi oluşturarak faydalanmıştır. İsrail zırhlı birlikleri, en küçük personeline kadar eğitimliydi. Her birlik harekât konusunda üzerine düşen görev ve sorumlukları uygulamada yerine getirmiştir. İsrail tankçı askerleri, aldıkları eğitimin sonucunda hem gündüz hem de gece saatlerinde hareket halindeyken tanklarla nasıl ateş edilebileceğini biliyorlardı. Bu durum İsrail tank birliklerini, Arap ülkelerinin modern tanklarına karşı üstün hale getiriyordu (Erdoğan, 1968, 26-27). İsrail ordusunda muvazzaf subaylar dışında yedek personel de bu savaşta başarı kazanmıştır. Bu durum yedek personeli deneyimli hale getirmiştir. Rütbesi en yüksek komutan savaşın yapıldığı alanda bulunarak cepheden düşmanla ilgili gelen bilgi kaynaklarına ulaşmış ve böylece savaşın seyrine etki edici bir görev üstlenmiştir. Savaş tarihi içerisinde tanklar giderek daha fazla kullanılan bir savaş aracı olmuşlardır. 1967 Arap-İsrail Savaşında kullanılan tank sayısı, İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki Kuzey Afrika Cephesinde kullanılan tank sayısına oranla daha fazladır. İsrail uçaklarının havadaki egemenliği, karada çarpışan zırhlı birliklere daha kolay ilerleme olanağı yaratmıştır. Bu durum savaşta İsrail'e avantaj sağlamıştır. Uçaklar, zırhlı birliklerin hem gündüz hem de gece ilerlemesine yol açmıştır. Böylece zırhlı birlikler daha etkin ve hızlı bir biçimde kullanılabilmiştir. 1956'dan itibaren, İsrail zırhlı birliklerinin eğitim standartları yükseltilmiş, teknik donanımları artırılmış ve çeşitli tatbikatlar yapılmıştır. Savaşta zırhlı birliklerin, Mitla Geçidi'ne yaptıkları ilerleme sonucunda Mısır ordusuna bağlı askerlerin geri çekilmeleri engellenmiş, bu durum savaşın gidişatı üzerinde belirleyici bir rol oynamıştır. Yaşanan gelişmeler savaşın kısa süre içinde bitmesine yol açmıştır (Erdoğan, 1968, 28-29).

İsrail milleti ve ordusu 1967 savaşında emir komuta zinciri içinde hareket etmiştir. En yüksek rütbeli komutandan yardımcı personeline kadar yapılması gereken prensipler program dâhilinde ortaya konulmuştur. İsrail ordusunun savaşa hazır hale getirilmesinden muktedir şahıslar sorumlu tutulmuştur. Böylece, İsrail'in yenilmesi durumunda kimlerin suçlu veya suçsuz olduğu görülebilecekti (Demirel, 1968, 12).

Geçmiş yıllarda yapılan savaşlara bakıldığında savaşta üstün olan gücün inisiyatifi sürdürmesinin oldukça zor olduğu görülmektedir. Bunun sebebi ise düşman ordusunun uğradığı zarardan sonra tekrardan eski gücüne ulaşabileceği ihtimalidir. İnisiyatifin, düşman tarafına geçmediği sürece ise; bu durumun değişmediği görülmüştür. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Kuzey Afrika Cephesinde El Alamein'de meydana gelen çatışmalar buna örnek olarak gösterilebilir. Bu bağlamda 1967 Arap-İsrail Savaşında da İsrail, savaş boyunca sürdürdüğü üstünlüğün Arap Devletlerinin eline geçmesine izin vermemiştir. Kudüs ve Ramallah şehirleri arasındaki stratejik konumda bulunan dağ sırtları İsrail zırhlı birliklerince kontrol altına alınmıştır. Bu durum Kudüs açısından da son derece önemliydi. İsrail'in savaşta kullandığı zırhlı birliklerin savaşın gidişatı üzerine tesir edeceği rolün farkında olan Mısır bu zırhlı birlikleri etkisiz hale getirmek isteyip savaşta üstünlüğü ele geçirmeyi düşünse de amacına ulaşamamıştır. Ürdün ordusunun İsrail'den inisiyatifi alma yönünde gösterdiği çabalar da sonuç vermemiştir. İsrail ordusundaki zırhlı birlik komutanları, harekâta süratin ne kadar önemli olduğunun farkındaydı. Bu duruma karşılık Mısır ordusu ise İsrail birliklerinin düzen içerisinde savaşacaklarını ve yavaş hareket edeceklerini düşünmüşlerdir. Gelişmelerin bu yönde olmaması

ve İsrail tanklarının hem Mısır hem de Ürdün cephelerinde hızlı bir şekilde mesafe kat etmeleri, Arap birlikleri arasında paniğe sebep olmuştur (Erdoğan, 1968, 30-31).

İsrail ordularının, Arap ordularına göre daha yüksek bir moral gücüne sahip olması ve Arap ordularından daha iyi bir eğitim görmeleri, sayıca az olmalarına rağmen bu savaşı kazanmalarında oldukça etkili olmuştur. İsrail ordusu ile karşılaştırıldığında Arap ordusu erleri ruhen ve bedenen çökmüş durumdaydı (Demirel, 1968, 15).

4. Birleşmiş Milletler Kararları

Sovyetler Birliği, 19 Haziran 1967 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunu olağanüstü toplantıya davet etmiş ve Araplar lehine bir karar çıkarma amacı içinde olmuştur. 21 Temmuz 1967 tarihine kadar süren görüşmelerde Arap-İsrail barışını sağlamaya yönelik hiçbir yöntem üçte iki çoğunluğu elde edememiştir. Meselenin Güvenlik Konseyine devredilmesi sağlanmıştır. Güvenlik Konseyi, içerisinde Türkiye'nin de bulunduğu Nijer, İran, Mali, Gine'nin de desteklemiş olduğu karar tasarısının kabulünü sağlamıştır. 20 çekimser oy alsa da 99 oyla karar tasarısı kabul edilmiştir. Karara göre; İsrail'in Kudüs'ün mevcut pozisyonunu değiştirmesine yönelik olabilecek önlemlerden uzak durması çağrısında bulunmuş ve İsrail tarafından alınacak her türlü önlemin de hukuken geçerli olamayacağını hatırlatmıştır (Armaoğlu, 2012, 850).

1967 Arap-İsrail Savaşı Araplar üzerinde olumlu bir atmosfer oluşturmuştur. Arap devletleri birbirleriyle daha yakın ilişkiler içerisinde olmuşlardır. Bu durum Arap milliyetçiliğinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. 1 Eylül 1967 tarihinde ilk kez toplanan Arap Birliği, Kartun Zirvesi'nde İsrail'in tanınmaması yönünde birlikte karar almışlardır (Kaştan, 2015, 1802).

Savaşın sonra Filistin'de uluslararası kamuoyunun etkisi sonucunda 242 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı alınmıştır. Alınan kararlar arasında İsrail'in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca bölgede varlığını devam ettiren devletlerin toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi, uluslararası sulardaki gemicilik faaliyetlerinin serbest bir şekilde gerçekleşmesi, mülteci sorununa çözüm yolu bulunması ve silahsızlandırılmış bölgelerin oluşturulması yönünde kararlar alınmıştır (Aras, 1997, 26).

İsrail, 1967 savaşı sonrasında kazançlı duruma geçince bunu değerlendirmek istemiş ve Arap ülkelerine görüşme talebinde bulunmuştur. Uzlaşma için toprak paylaşım planı şartını ileri sürmüştür. Mısır ve Ürdün, Birleşmiş Milletlerin 242 sayılı Güvenlik Konseyi kararını kabul etmişlerse de İsrail'in 1967 savaşında işgal etmiş olduğu yerleri terk etmesini şart koşmuşlardır (Aras, 1997, 26).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 3.maddesine göre; B.M. Genel Sekreteri, Gunnar Jarring isimli İsveçli bir diplomatı taraf ülkeler arasında uzlaşmayı sağlamak için görevlendirmişse de mesele çözüme kavuşturulamamıştır. Orta Doğu'da Amerika'nın sarsılan itibarını düzeltmek isteyen Başkan Richard Nixon, meseleyi gündemine alarak neticelendirmek istemiştir. Amerika'nın bu dönemde Orta Doğu'da otoritesinin sarsılmasında Araplar tarafından İsrail'e yardımda bulunulduğu düşüncesi yatmaktadır. Bu durum Orta Doğu'da Amerikan karşıtı bir ortamın oluşmasına sebep teşkil etmiştir. Amerika Dışişleri Bakanı William Rogers'in planları Arap devletlerinin İsrail'in 1967 savaşı öncesi sınırlarına dönme şartı sebebiyle başarıya ulaşamamıştır. İsrail ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararının 3.maddesini müzakere görüşmeleriyle güvenli ve tanınmış sınırların saptanmasını

ve kendisinin de çekilmesi gereken topraklar belirlenince çekileceği düşüncesi içerisinde olmuştur (Armaoğlu, 2012, 851).

Birleşik Arap Cumhuriyeti Başkanı Cemal Abdul Nasır 23 Kasım 1967 tarihindeki açıklamasında, İsrail'e karşı olan tutumunun devam ettiğini, İsrail'in tanınmasının söz konusu olamayacağını ve barış görüşmelerinin gerçekleşmeyeceğini, Filistin davasının devam edeceğini, bu konuda asla feragat gösterilmeyeceğini, Süveyş Kanalı'nın İsrail'in kullanımına açılmayacağını ifade etmiştir. Suriye'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kararını tanımadığını açıklamıştır. İsrail ise kararın tanınmasının bir zorunluluk olduğunu belirtmiş ve 5 Haziran 1967 öncesine geri dönülmeyeceğinin altını çizmiştir (Ör, 2018, 173).

5. Savaş Karşısında Türkiye'nin Tutumu

1967 yılının Mayıs ayında Orta Doğu'da şiddetli gelişmeler yaşanmış ve bu gelişmeler bir aylık bir süre içinde savaşa yol açmıştır. Gelişmeler üzerine 22-24 Mayıs 1967 tarihleri arasında, Türkiye'nin Orta Doğu'daki ülkelerde görev yapan büyükelçileri ile Ankara'da bir toplantı yapılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda 28 Mayıs 1967 tarihinde Türk hükümeti tarafından Orta Doğu'da meydana gelen buhran ile ilgili olarak resmi bir açıklama yaparak yaşanan krizin son bulması yönündeki çabaları destekleyeceğini ifade etmiştir. Yapılan açıklamada Türkiye ile Arap ülkeleri arasındaki yakın ilişkilere de dikkat çekilmiştir. Türkiye'nin bu açıklamaları sonrasında Kahire'de yayımlanan *El-Ahram* gazetesi, Türkiye'nin Arap ülkeleri ile İsrail arasındaki uyuşmazlıkta Araplardan yana tavır aldığını yazmıştır (Kürkçüoğlu, 1972, 154-155).

1967 Arap-İsrail Savaşı'nın başlaması üzerine, dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, 5 Haziran 1967 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmada taraflara itidal çağrısında bulunmuştur (Kürkçüoğlu, 1972, 155). Dışişleri Bakanı Çağlayangil, 10 Haziran 1967 tarihli açıklamasında “*Kuvvet istimali suretiyle arazi kazancı sağlanması veya pozisyon takviyesi yoluna gidilmesine*” karşı olduğunu bildiren bir açıklama yapmıştır (Kürkçüoğlu, 1972, 156).

Türkiye, 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın ilk anlarından itibaren Araplardan yana tavır almış ve politik olarak sergilemiş olduğu bu tutumunu Amerika'nın Türkiye'de bulunan üsleri kullanmasına karşı çıkarak göstermiştir. 1967 Arap-İsrail savaşında Ürdün, Mısır ve Suriye'ye gıda ve giyecek yardımıyla bulunarak Arap ülkelerini destekleyici tavrını sürdürmüştür (Armaoğlu, 2012, 1007). Türkiye'nin tutumu Arap devletlerini memnun etmiş ve Türkiye, kısa süreli uygulanan petrol ambargosuna dâhil edilmemiştir (Aras, 1997, 136).

Bu dönemde toplumun hemen her kesimi, Türkiye'nin Arap ülkelerinden yana tavır alması gerektiğini ileri sürmüştür. Siyasi parti liderleri 7 Haziran 1967 tarihli Milliyet gazetesinin yaptığı ankette Orta Doğu'daki krizle ilgili çeşitli görüşler öne sürmüşlerdir. Buna göre, AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, gerekli açıklamaların resmi beyanlarda ifade edildiğini söylemiştir. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Türkiye'nin savaş dışında kalmasını ve barışa destek vermesi gerektiğini söylemiştir. TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, Türkiye'de bulunan üslerin kullanıma kapatılmasını ve Türkiye'nin anti-emperyalist siyasetler izlemesinin mecburi olduğunu belirtmiştir. YTD Genel Başkanı İrfan Aksu, kriz karşısında hükümetin izlediği tutumu yerinde bulduklarını söylemiştir. Birlik Partisi Kurucusu Tahsin Sevinç, Türkiye'nin manevi açıdan Arapların yanında yer alması dileğinde bulunmuştur. Alparslan Türkeş de benzer ifadeler kullanarak Türkiye'nin Arap ülkelerini destekleyici bir tavır içinde olması gerektiğinin altını çizmiştir (Gürpınar, 2008, 12-13).

Türkiye, 1967 Arap-İsrail Savaşıyla ilgili olarak BM Genel Kurulunun olağanüstü bir şekilde toplantıya çağırılması teklifini desteklemiştir. Bu toplantıda, 22 Haziran günü Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Türkiye'nin kuvvete dayalı bir toprak kazanımını kabul edemeyeceğini bildirdiğini ifade etmiştir (Kürkçüoğlu, 1972, 156).

1967 yılında İsrail'in işgali altında bulundurduğu yerleri terk etmesiyle ilgili olarak oluşturulan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararının alınması sürecinde aktif bir rol üstlenmiştir (Demir, 2011, 707). Türkiye, İsrail'in işgali altında bulunan Doğu Kudüs, Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Golon Tepelerinden çekilmesi görüşünü savunmuştur (Kaştan, 2015, 1808). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Müzakerelerinde Arap devletlerinden yana olmuş ve onların çıkarlarını destekleyici mahiyette oy kullanmıştır (Armaoğlu, 2012, 1007). Türkiye, BM Genel Kurulunda gerekli olan oy çoğunluğunun sağlanamadığı karar tasarılarının oylaması yapılırken genel olarak Arap ülkelerini destekleyici bir tavır izlemiştir. Böylece Türkiye, izlediği siyasetle Batılı ülkelere ayrılmış ve Arap ülkelerinden yana bir tutum içinde olmuştur. Başbakan Süleyman Demirel, 8 Temmuz 1967 tarihli basın toplantısında Türkiye'nin BM'de izlediği tutumuyla ilgili olarak İsrail'in işgal ettiği Arap topraklarını tahliye etmesi gerektiğini ifade etmiştir (Kürkçüoğlu, 1972, 157-158).

Türkiye'nin 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda Arap devletlerinin çıkarlarıyla örtüşen siyasetler izlemesiyle ilgili olarak Suriye Dışişleri Bakanı, 21 Ağustos 1967 tarihinde bir demec vermiş ve bu durumdan ötürü Suriye halkının duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir (Demir, 2011, 707).

Türkiye, 1967 Arap-İsrail Savaşı sonrasındaki Orta Doğu gelişmelerinde de Araplara yakın bir tutum içinde olmuştur. Arap ülkeleri ile İsrail arasında meydana gelen olaylarda İsrail'i protesto etmiştir (Kürkçüoğlu, 1972, 159-160).

SONUÇ

5-10 Haziran 1967 tarihleri arasında cereyan eden ve tarihe "Altı Gün Savaşı" olarak geçen 1967 Arap-İsrail Savaşı İsrail'in galibiyetiyle sonuçlanmıştır. İsrail savaştan sonra topraklarını önemli ölçüde genişletmiştir. İsrail'in savaşı kazanmasında 1956 Süveyş Krizi sonrası orduda gerçekleştirdiği modernizasyon ile emir-komuta zincirini başarıyla uygulaması etkili olmuştur. ABD, savaş sonrasında Arap dünyasındaki saygınlığını önemli ölçüde yitirmiştir. Arap ülkeleri savaşta çok şey bekledikleri SSCB'den yeterli desteği görememişlerse de SSCB ile aralarındaki bağları savaştan sonraki dönemde güçlenmiştir. SSCB, savaştan sonra Orta Doğu'da etkinliğini artırmıştır. BM, savaş sonrasında İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi gerektiğini bildirirse de İsrail bu duruma aldırmaz etmemiştir. 1967 Arap-İsrail Savaşı boyunca Arap ülkelerinden yana tavır alan Türkiye BM kararlarını da desteklemiştir. Türkiye'nin tutumu bu ülkelere memnuniyetle karşılanmıştır. Türkiye'nin 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda izlemesi gereken tutum ile ilgili olarak toplumun farklı kesimlerindeki siyasiler çeşitli görüşler öne sürse de birleştikleri ortak nokta savaş boyunca Arap ülkelere olan desteğin sürdürülmesi olmuştur. Türkiye'nin Arap ülkelere vermiş olduğu destek savaş sonrası dönemde de devam etmiştir.

KAYNAKLAR

- Aras, B. (1997). *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*. İstanbul: Bağlam Yayınları, Birinci Basım.
- Armaoğlu, F. (1994). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2012). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Bowen, J. (2019). 1967 Arap-İsrail Savaşı: Orta Doğu'yu sarsan 6 gün, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40157650>, (Erişim: 10 Aralık 2019).
- Brenner, M. (2011). *Kısa Yahudi Tarihi*. Çev. Sevinç Altınçekiç. İstanbul: Alfakitap, 1.Basım.
- Demir, Ş. (2011). Dünden Bugüne Türkiye'nin Suriye ve Ortadoğu Politikası, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/3*, p. 691-713.
- Demirel, B. (1968). İsrail-Arap Savaşı, *Kara Kuvvetleri Dergisi*, Sayı 29, s.6-19.
- Ediz, İ. (2015). Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Filistin'de Toplum ve Siyaset 1919-1922, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, s.141-176.
- Engin, V. (2010). *Pazarlık*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Erdoğan, M. (1968). Altı Gün Süren Muharebelerde İsrail Zırhlı Birliklerinin Kullanılması, *Kara Kuvvetleri Dergisi*, Sayı 30, s.15-32.
- Goitein, S. (2014). *Yahudiler ve Araplar*. Çev. Nuh Arslantaş, Emine Buket Sağlam. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Gürpınar, B. (2008). Türk Dış Politikasında Değişimin Bir Örneği: 1967 Arap-İsrail Savaşı, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları*, s.345-371.
- Kasalak, K. (2016). İngilizlerin Filistin Politikası ve Filistin Mandası, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, Sayı:25, s.65-78.
- Kaştan, Y. (2012). Ortadoğu'da Arap İsrail Mücadeleleri ve *Türkiye, Tarih ve Medeniyetler Tarihi*, 4, 1797-1815.
- Kızıloğlu, S. (2012). İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, ss.35-64.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1972). *Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945-1970)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Olgun, K. (2012). Türk Basınında 1967 Arap-İsrail Savaşı, *38. Uluslararası İcanas (Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları) Kongresi*, 5, 2231-2254.
- Ör, Ç. (2018). Amerika Birleşik Devletleri-Sovyetler Birliği Ekseninde Türkiye-İsrail İlişkileri (1948-1982), İstanbul, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Uçarol, R. (1995). *Siyasi Tarih (1789-1994)*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Ünalın, L., Gökdemir, A., A. (2012). *Jerusalem*. İstanbul: Melek Yayınları.